

*Отзиви и рецензии***ДИГИТАЛНА ТРАНСФОРМАЦИЯ И СОЦИАЛНИ
НЕРАВЕНСТВА**

(за *Дигитални неравенства*, Румяна Стоилова (съст.),
София: УИ „Св. Климент Охридски“, 2025)*

Колективната монография *Дигитални неравенства* на Университетско издателство „Св. Климент Охридски“ (2025) представя изследванията на автори, анализиращи динамиката на промените в обществото в условията на мащабна и самоускоряваща се цифрова експанзия. В шестте части на книгата са анализирани различни, взаимно допълващите се аспекти на дигиталните неравенства като нов социален феномен в съответствие с аргументирания в увода теоретичен модел.

Първата част съдържа статии, базирани на количествени данни, с акцент върху взаимовръзката между дигитално разделение и съществуващите социални неравенства. Втората част е фокусирана върху социално-икономическите неравенства по образование, доход, социопрофесионален статус. Третата част извежда на преден план социокултурните неравенства (по пол, етнос, възраст, здравен статус). В четвъртата част са анализирани регионални неравенства (между типове населени места) с фокус върху приложението на дигитализацията в земеделието. Статиите в петата част са посветени на медиите в дигиталния контекст и завършващата шеста рубрика е насочена към дигиталната демокрация. Авторите представят резултатите от проведени емпирични теренни изследвания и анализи на данни от международни сравнителни изследвания, като социално-икономическите, социокултурните и регионалните неравенства са разглеждани през призмата на новаторската метакатегория на „дигиталните неравенства“. Впечатляващо е естественото преплитане на

академични постижения от областта на социологията с интегрирания подход към информационните технологии, дигитализацията, електронното управление, въпросите на киберсигурността, на демокрацията и цифровата медийна среда.

Фундаментално за сборника е взаимодействието между дигиталното разделение и социалните неравенства, с което започва уводът на колективната монография. В статията на Румяна Стоилова и Калоян Харалампиев са открити различните нива на дигиталното разделение – достъп, дигитални умения и ползите от социалните контакти и комуникацията в интернет. Интерпретацията на резултатите подкрепя тезата за възпроизводството и мултиплицирането на социално-икономическите и културните неравенства в условията на дигиталната трансформация. Възможностите за достъп до дигитални технологии и за оползотворяване на дигиталните социални контакти се влияят от факторите образование, социопрофесионална принадлежност, възраст, местоживеене, етнос и пол, като уязвимостта произтича от акумулирането им. Придобиването на нови дигитални умения има положително въздействие, както и по-развитите възможности за дистанционна работа.

Светломир Здравков използва логистични модели с цел изследване на неравенствата в употребата на дигитални технологии в България и констатира съществуването на значителна разлика между начина, по който се определя използването на различните цифрови технологии. Интернет банкирането, об-

* Колективната монография е написана по проект „Дигитално разделение и социални неравенства: равнища, актьори и взаимодействия“, финансиран от Фонд „Научни изследвания“ по договор КП-06-ПН55/7 от 2021 г.

разователните технологии и други дейности, повишаващи човешкия капитал, са по-силно повлияни от социално-демографски и икономически фактори за сметка на технологиите, ориентирани към свободното време. Авторът поставя ключови въпроси по отношение на анонимизацията на интернет пространството при онлайн търсене на работа например и степента на обвързаност със социалния статус.

Взаимовръзката между технологичната промяна и развитието на професионалните умения в Европа са изследвани от Мартин Хайденрайх от Университета на Олденбург (Германия) от перспективата на три възможни сценария за надграждане, поляризация или упадък на уменията. Промените в структурата на заетостта в 30 европейски държави са емпирично анализирани. В преобладаващата част от европейските държави се наблюдава повишаване на квалификацията, особено в ориентирани към услугите скандинавски, англосаксонски и някои други държави. Само в малко на брой държави се наблюдава поляризация или дори понижаване на професионалните умения. За разлика от предходни изследвания, поляризацията не изглежда да остава доминиращ модел в Европа. Обяснението е в променящите се икономически структури в посока услуги и най-вече услуги, основани на знание.

Камелия Петкова разглежда предизвикателствата на дигитализацията през погледа на малкия и среден бизнес в България. Работодателите в нарастваща степен са поставени пред избора дали да инвестират в цифровизация на технологичните процеси, да повишат цифровите компетентности на служителите, или да се борят за оцеляване. Те осъзнават, че задържането им на пазара е невъзможно, без да се ползват цифровите технологии за анализ на клиентските нужди, подобряването на имиджа на компаниите и разширяването на пазарния им дял въпреки рисковете, свързани с въвеждането на новите технологии.

Маргарита Кошева изследва „платформената заетост“ и анализира условията на труд на доставчиците на храна в България. Тя се спира на същността на платформите за доставка на храна, използва концепцията за социални неравенства в ерата на дигиталните

технологии, като се фокусира върху атипичната заетост на доставчиците. Впоследствие тя сравнява условията на труд, заплащането, удовлетвореността, работното време, нивото на представителство и защита на доставчиците от най-популярните платформи, очертавайки линията на социалните неравенства. Тя обаче не установява в разглеждания специфичен контекст наличието на дигитални и полови неравенства.

Хайко Шрадер от Центъра за трансформативни изследвания към Университета в Магдебург (Германия) проблематизира въздействието на изкуствения интелект (ИИ) върху пазара на труда, с акцент върху актуалния въпрос за потенциалното заместване на работната сила. Въз основа на вторичен анализ той се спира на определени професии и сфери с висок или съответно с нисък потенциал за заместване на труда от ИИ. Изследва дали жените са по-застрашени от това заместване в сравнение с мъжете. Половата структура на стопанските сфери с различен потенциал за заместване на труда съответно водят и до различна оценка на разликите в ефектите върху жените и мъжете.

Елица Димитрова и Ирена Георгиева прилагат сравнителен анализ в изследването на значението на пола в процеса на дигитализация от перспективата на семейно-професионалния баланс. Катерина Кацарска се фокусира върху бариерите и възможностите пред младите роми в дигиталната трансформация. Докторантите Александър Колячев и Даниела Димова акцентират върху необходимостта от повишаване на дигиталната грамотност с оглед на сближаването на образователната система и пазара на труда на регионално равнище спрямо бързо променящите се изисквания. Светла Стоева и Дона Пикард представят авторово изследване на дигиталното разделение в земеделския сектор в България и неравенствата в достъпа и внедряването на цифрови технологии въз основа на непредставителна анкета с фермери. Махинур Маматова и Галина Горборукова от Американския университет в Централна Азия анализират хибридната класна стая в следпандемичния период и предизвикателствата на достъпа.

Регионалните неравенства са изследвани от Румяна Желева. Основната авторова теза

е, че преодоляването на цифровото разделение и социално-икономическите неравенства на регионално и местно равнище зависи от активните хоризонтални връзки между гражданските структури, местната власт и бизнеса. Във фокуса на анализа е цифровата екосистема на Бургас и конкретно Областният информационен център – Бургас (ОИЦ-Бургас) и неговата роля за насърчаване на „дискурсивното обновяване“ на местните възможности. Ползва се концепцията за регионалните иновационни системи и понятието „учещи се региони“. Представени са основните компоненти на регионалната цифрова екосистема и е обсъдено защо картографирането е от съществено значение за ефективното управление на свързаните с нея ресурси и процеси.

Освен трите типа неравенства – социално-икономически, социокултурни и регионални, са анализирани и два „вертикала“ – медии и демокрация. По отношение на медиите преподавателите от СУ „Св. Климент Охридски“ задават насоката на текущата и бъдещата изследователска дейност. Стефан Марков защитава разбирането за изкуствения интелект като четвърто ниво на дигиталното разделение. Милена Якимова дискутира пропагандата и създаването от нея озлобление, прерастващо в дигитална „война срещу реалността“. Веселина Вълканова и Николай Михайлов изследват измененията на дигиталните медии в ерата на по-цялостни социални и културни трансформации.

Поставеният от Марк Савидж въпрос дали нараства нивото на демокрация посредством дигиталната комуникация продължава да възбужда научната общност. Мартин Константинов представя теоретични и емпирични резултати, свързани с употребата на интернет, както и нивото на политическата и гражданската активност в България. Дискусията подчертава спешната необходимост от повишава-

не на нивото на цифровите умения в България и разглежда последиците от тези констатации за новите демокрации. В съвременните условия ИКТ биха могли да предоставят многобройни възможности за повишаване на ангажираността на гражданите с информация, която да насърчава политическото участие. От своя страна, Мариета Христова очертава ситуацията на желаното преодоляване на дигиталните бариери, насочени към широко дигитално участие, и прилага онлайн инструмент за оценка на уеб-достъпността на сайтовете на общинските администрации в България. Оказва се, че има още много да се надгражда като политики и инструменти, за да се повиши уеб-достъпността за хората с увреждания и тези от по-високите възрастови групи, за които дигиталната трансформация настъпва на по-късен етап от живота им.

В обобщение, новата колективна монография *Дигитални неравенства* е безспорен принос към бързо развиващата се изследователска област на дигиталната социология. Съвременните общества могат да бъдат определени като дигитални, а съществуването на изцяло дигитално поколение е вече реалност. Очаква се поколението „Алфа“ да е първото, което ще израсне изцяло през XXI век с интуитивно познание и неразривна връзка с дигиталните технологии. То както и следващите поколения не само няма да познават аналоговия свят, но ще имат дигитален контакт преди говорни умения. Тези нови реалности правят резултатите от количествените и качествените изследвания, теоретичните разработки и задълбочените сравнителни анализи в новоиздадения колективен монографичен труд навременни и полезни за бъдещи научни изследвания, образователни, обучителни и проектни инициативи.

Ангелина Тодорова